

Paul-Narcis VIERU

ISTORICUL CERCETĂRILOR ASUPRA UTILIZĂRII APELOR DIN MOLDOVA

Deși nu este atestată documentar, necesitatea unor surse de apă curată se menține din timpurile preistorice. În numeroasele vestigii ale diferitelor culturi preistorice, descoperite pe teritoriul Moldovei, cum ar fi cultura Musteriană-Ripiceni (județul Botoșani), cultura Cucuteni (mai ales nordul și centrul Moldovei), cultura Monteoru (jumătatea de sud a Moldovei), Cultura Nouă, pe lângă vârfuri triunghiulare, piese foliacee bifaciale, răzuitoare, arcuri săgeți, topoare, făurite din diverse roci, s-au descoperit și diferite recipiente de forme diferite, folosite pentru păstrarea sau transportul diferitelor lichide.

Trecerea timpului a produs treptat modificări importante în structura numerică a popoarelor iar tendința generală tinde spre creșterea populației; o dată cu aceasta crește bineînțeles și necesarul de apă. S-a observat că sursele de apă inițiale nu mai asigurau strictul necesar. De aceea s-a trecut la realizarea unor construcții care să obtureze și apoi să dirijeze scurgerea normală a apelor spre diferitele rezervoare și instalații cu scopul de a satisface „setea de apă” a omenirii. În acest sens s-au realizat numeroase baraje de pământ pentru închiderea unor văi și tăierea unor cursuri de apă, pentru crearea unor iazuri sau heleșteie, etc. Considerăm că acest tip de lucrări s-au succedat, desigur, fără întreruperi și pe teritoriul Moldovei, din antichitatea geto-dacă și apoi romană, pe tot parcursul evului mediu până în epoca modernă și contemporană.

Datele cu privire la diferitele fosișințe ale apelor pe teritoriul Daciei Libere, apoi a Moldovei din timpul primului descălecat lipsesc sau dacă există, nu ne oferă aspecte relevante. Totuși răspândirea diferitelor lucrări (baraje, lacuri, heleșteie, aducțiuni) care se aseamănă ca mod de construcție și amplasare cu cele din teritoriile învecinate, reprezintă argumentele care să „ateste documentar” faptul că în Moldova lucrările cu scop de „stăpânire” a apei au existat din timpuri destul de vechi. Condițiile naturale ale Moldovei au favorizat realizarea unor lacuri și heleșteie, care au făcut obiectul de admirație a numeroșilor călători, scriitori, oameni de știință și care au fost foarte des amintite în diverse corografii și relatări de călătorie. Aceste lucrări au fost realizate, inițial, cu scopul obținerii unei surse suplimentare de apă pentru uz gospodăresc, agricultură sau pentru creșterea peștelui. Mai târziu, scopul realizării lor s-a modificat în vederea folosirii forței motrice a apei pentru diferitele instalații hidraulice ale vremii sau pentru apărare.

Prima lucrare în scop de apărare a fost realizată de Alexandru cel Bun și este atestată într-un document din 30 august 1430, din timpul regelui Sigismund I de Luxemburg, care arată că „Domnul Moldovei, Alexandru cel Bun a construit la gurile Dunării, pe brațul Chilia o estacadă pentru a împiedica navele străine să intre pe fluviu”. Mai târziu, pentru a lipsi de apă o cetate construită de Radu cel Frumos la hotarele Moldovei, Ștefan cel Mare poruncește abaterea apelor Siretului. Acest lucru este povestit de un martor ocular într-o scrisoare trimisă la Brașov, în anul 1471. Pentru o mai clară redare a contribuțiilor la cunoașterea aspectelor cu privire la modul de utilizare al apelor de pe teritoriul Moldovei, vom încerca, în continuare, o ordonare succintă, pe domenii, păstrând în același timp cronologia aparițiilor.

Folosirea potențialului hidroenergetic al apelor

Informații cu privire la instalațiile care transformau forța hidraulică a apelor Moldovei în energie mecanică, prin intermediul morilor și visterelor sau a altor tipuri de „instalații hidraulice de industrie țărănească”¹, pot fi obținute din documente scrise ce provin de la curțile domnești începând cu secolul al XV-lea. În anul 1455 Petru Aron, fiul lui Alexandru cel Bun, întărește unui locuitor „un vad în Siret la Baia cu piua de băut sumane”. Acest hrisov reprezintă primul act care atestă documentar existența pivelor pe teritoriul Moldovei. Sub numele de „stupă” sunt atestate documentar primele șteampuri de măcinat minereuri, acționate hidraulic. Această denumire a fost găsită într-un hrisov emis de Ștefan cel Mare, tot la Baia, însă 5 ani mai târziu. În anul 1473, este atestată documentar prima „ștează” în Moldova (instalație primitivă sătească dispusă sub o cădere de apă asemănător vâltorii² pentru îndesirea unor țesături), într-un act a lui Ștefan cel Mare către una din slugile sale, căreia i-a dăruit „satul Berchișești”, în ținutul Sucevei „...de la vadul Făgulețului drept peste Moldova la șteaza lui Vlasin la gura Bâlcodu”.

Tot în secolul al XV-lea la Baia sunt documentate și pive și mori: în 1443, „piva de băut sumane

¹ M. Botzan, *Apele în viața poporului român*, Edit. Ceres, București, 1984, p. 237.

² Vâltoare – ciubăr troconic cu vârful în jos, în care se învârtă apa ce izbește de sus, peste țesăturile puse la îngroșat. (DEX, Edit. Univers Enciclopedic, București, 1998).

trimiterea din nou la studiul documentelor de arhivă și deplângea faptul că în țara noastră nu era încă un cult pentru arhive, iar la Galați, oricine putea lua absolut ce dorea din „depozite răvășite”. Istoricul vorbește într-un studiu asupra istoriei acestui oraș, despre înființarea regimului de porto-franc din 1836, care, după cum afirmă Iorga, a reprezentat un act „*de mare înțelepciune, putere de creație, deosebitul simț practic al Domnului [Mihai Gr. Sturdza], așa de calomniat... Vechiul oraș e lăsat la o parte, cu străzile înguste... Grija cea mare e însă pentru Târgul Nou, unde se dau locuri numai gospodarilor cari clădesc solid și cari pavează jumătatea de stradă din fața lor*”³⁸.

Iorga face în acest studiu referire directă la rivalitatea dintre cele două orașe-porturi. Astfel, măsurile luate de către domnul Moldovei erau „*comparate cu măsurile luate de un Slătineanu la această Brăilă... și ele arată ce frumoasă concurență era între cei doi Domni pentru a face țara nouă, în viitorul căreia, ambii priveau cu încredere*”³⁹.

Această luptă pentru supremație a continuat, așa cum vom vedea mai departe, până în preajma primului război mondial. Revenirea Dobrogei la țară, în 1878, a deschis noi perspective pentru România. Și în numai câțiva ani, de la mal de mare, a început să se ridice un alt port, și anume, Constanța. Și cele două porturi dunărene au început să rivalizeze cu cel de la Marea cea Neagră. Iorga preciza faptul că în această perioadă, pe mare, „*vine 60% din import și pe ea trece 95% din export*”⁴⁰.

Nicolae Iorga a reușit să surprindă în scrierile sale, toate aspectele cu privire la Brăila și Galați. Le scrie istoria, le vede importanța pentru dezvoltarea modernă a României, le descrie în amănunt, cu bune și cu rele, fără a mai pune la socoteală legăturile de altă pe care le-a avut cu cele două orașe. Mă refer aici, la legăturile sale politice, dar și pur științifice.

Aparent, Iorga a fost mai atașat sufleteste de Brăila. Dacă am număra doar, de câte ori a fost prezent aici, în comparație cu numărul vizitelor făcute orașului Galați, am avea confirmarea acestui fapt. Dar, acest lucru nu mai contează... Ceea ce este important este ce a lăsat istoricul în urma sa, prin scrierile sale, despre cele două orașe-porturi.

THE CITIES BRĂILA AND GALAȚI IN THE HISTORICAL CONTRIBUTIONS OF NICOLAE IORGA

(Summary)

In this article the author analyses the studies of Nicolae Iorga about the mediaeval and modern history of Brăila and Galați, romanian harbours on the Low Danube.

³⁸ Idem, „*Contribuții la istoria modernă a Galaților*”, în AARMSI, seria III, tom XII, mem. 16, București, 1932, p. 3.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ Idem, *Istoria comerțului românesc. Epoca mai nouă...*, p. 183.

găseau consuli (Sardinia și Castellinar) și vice-consuli (Anglia, Franța, Austria și Rusia). Iar portul putea rivaliza cu ușurință cu Odessa, deoarece, după afirmațiile vice-consulului Franței, începea să aibă aspect de port maritim³¹. De asemenea, Galațiul a rămas în istorie ca portul prin care Principatul Moldovei și apoi, Principatele Unite Române, au făcut comerț cu Marea Britanie. Pentru englezi, era atât de important acest port, încât două familii, Bell și Anderson anunțau în jurul anului 1840, înființarea unei bănci englezești, la Galați³².

Continuând cu descrierea lui Nicolae Iorga, privind Galațiul, acesta a acordat o mare atenție, vieții religioase a acestui oraș, mai ales, deoarece, era de părere că religia era un element definitoriu pentru un stat. *„Galații sunt, în adevăr, un centru al propagandei catolice. Și ziarele au vorbit adesea de cuceririle de suflete și cuceririle de averi și de moșteniri săvârșite de răpantele călugărițe ale Maicii Domnului de pe Sion”*³³.

Mai mult decât atât, istoricul afirma cu dezamăgire că în internatele de maici *„se dau lecții, în cea mai mare parte slabe, nefiind un personal bine pregătit, îndemnuri morale în formă naivă și odată ațâțări ale sufletului către beția monomaniei religioase, de care sunt atât de ușor atinse femeile cărora li s-a smuls rolul lor de frumusețe, binefacere și fericire pe lume.*

*Ce e rău stă mai mult într-aceea că din această cetățuie de aleasă gospodărie monacală se împrăstie și mai mult ispite de înstrăinare națională, dar, în căsătorie, influența bărbatului poate totdeauna să recâștige pe cele pierdute pentru neamul lor”*³⁴.

Trebuie subliniat faptul că una dintre cele mai importante legături ale lui Nicolae Iorga cu Galațiul a fost reprezentată de conferințele ținute de către acesta la Căminul Cultural „Sfinții Împărați”, înființat în acest oraș. Construită în perioada 1857- 1863, această biserică a devenit un important centru cultural pentru Galații începutului de secol XX. Astfel, în 1908, a fost instituită o serie de conferințe, la care au participat importanți oameni de cultură ai României, printre care: Simion Mehedinți, Gala Galaction, Mihail Sadoveanu, Grigore Trancu-Iași, Florian Ștefănescu-Goangă și evident, Nicolae Iorga³⁵. Acesta din urmă a ținut două conferințe în sala din curtea acestei biserici. Prima dintre ele, în 1914, a avut ca subiect parohia și ce înseamnă ea, urmând ca în cea de-a doua, din 1924, să vorbească despre rolul bisericii în stat. În această ultimă conferință, Iorga readus în discuție faptul că la Galați se afla o importantă comunitate catolică și declara că trebuie *„să fim o cetate a ortodoxismului în Orient, căutând să îndreptăm unele rele de care suferim, să dăm cea mai mare atenție bisericilor vechi care constituie adevărate comori naționale”*³⁶. Mai trebuie spus că în sala de conferințe a Căminului Cultural „Sfinții Împărați”, înființată *de facto*, abia în 1924, a fost organizată, încă din 1914, o bibliotecă ce i-a purtat numele profesorului Iorga.

Nicolae Iorga, așa cum am spus și mai sus, scrie și despre istoria orașului Galați. Dar surprinzător sau nu, de cele mai multe ori, o face prin referire la eterna rivală, Brăila. În ceea ce privește epoca medievală a acestui oraș, el afirmă că Galațiul a fost ars de tătari la 1560 și că singurul port al Moldovei s-a ridicat sub domnia Movileștilor. Istoricul face din nou referire la bisericile acestui oraș de la malul Dunării și susține că *„erau la 1650, pentru 5.000 de case, cu 15.000 de oameni, două biserici de piatră: Sfântul Dumitru, a lui Vasile Lupu și Precista, fundația negustorului Teodor, refăcută de alți negustori, Dia și Șerbul, fiii lui Coman din Brăila”*³⁷.

Am putea să ne întrebăm desigur, de ce se dezvoltă Galațiul atât de târziu. Se pare totuși că dezvoltarea acestuia a fost influențată, în mare măsură, de cucerirea Brăilei de către otomani și transformarea ei în raia. În privința istoriei moderne a Galaților, Iorga

³¹ Idem, *Istoria Comerțului Românesc. Epoca mai nouă...*, p. 151, apud *Documente privitoare la istoria românilor. Volumul XVII al Colecției „Hurmuzaki”*, nr. DCLI p. 796.

³² *Ibidem*, p. 652.

³³ Idem, *Drumuri și orașe din România...*, p. 195.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Constantin Ardeleanu, *op. cit.*, pp. 17- 18.

³⁶ *Ibidem*, p. 21.

³⁷ Nicolae Iorga, *Istoria comerțului românesc. Epoca mai veche...*, p. 238.

care așteaptă sunt conduse de Muscali ce nu se lasă mai jos decât tovarășii lor din Iași și București... Minunata trăsură răsună pe un pavagiu cel puțin tot așa de bun ca al Brăilei. Dar aici nu ai ca dincolo locuri goale și cârciume mărunte de sat. Frumosul bulevard înaintează mândru printre curți boierești cum nu se găsesc decât în cele mai bune strade ale Iașilor, și încă nu cu aceeași înfățișare curată, cu aceeași egalitate a bogăției, liniștită, ferită de orice amestec cu vulgaritatea, cu zgomotul...

Sergenții păzesc în mijlocul stradei, în altă atitudine decât a băieților nevolnici pe care i-am zărit ici și colo în Brăila. Ceea ce mă uimește cel mai mult, e frumoasa lumină albă pe care lămpile Auer, în vârful stâlpilor de bronz, o revarsă asupra grădinilor, caselor și pavagiilor bine măturate. Acesta este Galațiul de noapte, care-și datorește în mare parte farmecul său lumii îmbielșugate ce se desface din el sau în care i se scaldă clădirile de eleganță îngrijită. Suntem, în adevăr, în Moldova, în țara cheltuielilor fără socoteală. Vechiului obicei al luxului ales, iubirii pentru plăceri scumpe, poeziei unei vieți ușoare²⁷.

Iată, încă de la începutul descrierii sale, istoricul se raportează la Galați făcând referire la celălalt oraș de pe malul Dunării. Și dacă ar fi să contabilizăm punctele tari și punctele slabe ale fiecăruia, după spusele lui Iorga, Galațiul avea la acea vreme, un prim avantaj. Astfel, deși ambele aveau „un pavagiu” la fel de bun, în orașul moldovean, cei care se ocupau cu paza aveau o cu totul altă atitudine, decât cei de la Brăila. Observăm în același timp, atenția lui Iorga pentru detalii, în descrierile sale.

Cele două orașe, așa cum am mai spus, aveau și elemente care făceau diferența. Și dacă Brăila se putea mândri cu piața din centrul său, unică în România, Galațiul avea strada Domnească și Palatul Episcopal.

„Fără îndoială că strada Domnească, acea lungă alee de grădini și vile care duce de la gară până în centru și care cuprinde în ea și mărunțul palat episcopal al Dunării de Jos, înconjurat de parcul și grădina sa, că această stradă de căpetenie, prin lungimea ca și prin egalitatea luxului ei de bun gust, perechea în niciun alt oraș din țară. Orașului, care are un palat episcopal fără pereche, îi lipsesc bisericile mari. Vezi numai clădiri noi sau cu totul reînnoite, fără niciun stil”²⁸.

Dincolo de toate, din ceea ce scrie Iorga, reiese că viața din port de la început de secol XX, era mult mai animată la Brăila. Mai mult, istoricul afirmă că portului Galați îi lipsește vitalitatea și, mai grav decât atât, că „și-a pierdut trecutul”.

„Spre port, te cobori prin strade urâte. Colo jos, Dunărea e largă... Dar nu e aici ca în Brăila, cu tot numărul acela de oaspeți plutitori din depărtata străinătate, orânduială în clădiri, vâlmășag în căruțași, mișcare în zecile de magazii cu adâncimile întunecoase și acel răsunset de ciocane, acel bocănit laborios de fiare, care formează ca răsufierea neîncetată a zilelor de muncă, de schimb roditor în marele port muntean. Aici căruțele se coboară deosebit din multele strade tăiate fără socoteală; în aceste strade se văd ruine, case părăsite, colțuri de buruiiană murdară, bălți cu apă clocită. În această întindere, nu e nici vioiciune, nici veselie și bătrânul oraș, care și-a pierdut trecutul, nu are încredere în viitor”²⁹.

Dar, comparațiile lui Iorga privind Brăila și Galațiul nu se opresc aici. Astfel, el scrie despre comerțul exterior al Principatelor Române din prima parte a secolului al XIX-lea, făcând bineînțeles, referire la rivalitatea dintre cele două porturi de la Dunăre. Astfel, istoricul susține că la 1833, exportul prin portul Galați era de 2.802.000 franci, în timp ce prin Brăila se exporta în valoare de 8.000.000 de franci. Ca număr de vase, în primul dintre porturile menționate, intrau 236 de vase, iar în cel de-al doilea, 384. Și mai mult decât atât, Brăila ajunsese, foarte repede chiar, să atragă negustorii orașului cu care concura³⁰. Dar, cu toate acestea, Galațiul a fost cel care a atras reprezentanțele străine în țară. La 1843, aici se

²⁷ Idem, *Drumuri și orașe din România...*, pp. 191-192.

²⁸ *Ibidem*, pp. 193-195.

²⁹ *Ibidem*, p. 197.

³⁰ Idem, *Istoria Comerțului Românesc. Epoca mai nouă*, TTR, București, 1925, pp. 148 și 150.

Tramvaie electrice lunecă scâpărând pe șine. Apoi linia de palate se mântuie într-o piață, care e miezul Brăilei.

Nici-un oraș din România n-are o astfel de piață, și ea-și află cu greu păreche chiar în centrele mai mici ale Apusului. În mijloc e un parc desăvârșit întreținut, care se desface la acest ceas de noapte, sub cerul mănios, în lumina felinarelor ce clipeasc slab, ca o masă întunecată. Drumuri o străbat în toate sensurile, și o înconjură strade neobișnuit de largi, alcătuit de dreptunghi. Clădiri înalte, unele deosebit de monumentale, ca Teatrul Ralli, Otelul Francez, formează zidurile care domină, pe când strade lungi își înfundă, în sus, în jos, în stânga, liniile de lumini; cafenelele, cofetăriile, tutungeriile, prăvăliile de stofe, de brânzeturi, de haine, de pălării, librăriile au încă vitrinele lor luminate: cumpărătorii și clienții sunt români, greci, italieni ba chiar olandezi din Rotterdam, care cer în franțuzește și englezește cărți poștale cu vederi din Brăila și lipesc pe ele, cu deosebită plăcere, mărci poștale cu chipul Regelui Carol”²⁵.

În realitate, Iorga nu face decât să confirme ceea ce spun arhivele despre Brăila antebelică, și anume, un oraș bogat, „perlă a Dunării”, unde italienii, grecii, dar nu numai, veneau să muncească. După ce a revenit la țară, în anul 1829, Brăila și-a trăit un nou început. Deși s-a aflat mai mult de trei secole sub dominație otomană, orașul și-a refuzat destinul, dacă am putea spune așa, și a împrumutat de la marile capitale europene, elementele ce i-au asigurat modernizarea și în cele din urmă, faima. Arhivele sunt pline de tot felul de statistici, în care sunt trecute numărul vaselor intrate sau ieșite din port, precum și cantitatea grânelor ce plecau pe vasele încărcate la malul Dunării, cu destinația țărilor din Occident. Aparent, aceste statistici sunt reci și obositoare. Însă, dacă le studiem cu atenție, ele confirmă faptul că „înflorirea” Brăilei nu este o simplă poveste. Și prosperitatea venea, bineînțeles, pe Dunăre.

„Brăila a ajuns deosebit de căpetenie al negoțului muntean cu străinătatea. În timpul cel mai bun al anului, portul e plin de corăbii turcești, grecești, austriece, sârbești, franceze, engleze și rusești, care vin să încarce tot felul de produse muntene pe care le transportă la Constantinopol, Genova, Marsilia și alte porturi din Mediterana; câteva încărcături s-au expedit chiar de-a dreptul în Anglia”²⁶. Este ceea ce nota Iorga despre comerțul exterior ce se făcea prin portul Brăila, în timpul regimului de porto- franco.

Istoricul a observat foarte bine specificul Brăilei, ca port destinat comerțului cu cereale și în lucrarea *Istoria comerțului românesc*, scria că acest port depindea în mare măsură de recolta grânelor.

Așa cum am spus și la începutul demersului meu științific, despre Nicolae Iorga și orașul Galați, s-a scris foarte puțin. În aparență, și legăturile istoricului cu acest oraș, au fost mai puține, în comparație cu Brăila. Spun în aparență, deoarece, în realitate, Iorga a avut cam aceleași contacte cu oamenii și locurile de mai la nord de Brăila. Și anume, a scris despre istoria Galațiului, a venit și a ținut conferințe, a vizitat și apoi a descris ceea ce a văzut, în cărțile sale și a candidat pentru Senat pe listele acestui oraș, în 1911, mai devreme chiar, decât la Brăila. Ceea ce este interesant, este faptul că istoricul a tins în numeroare rânduri, să facă o comparație între cele două orașe rivale, recunoscându-le însă, de fiecare dată, meritele, dar și lipsurile fiecăruia.

În fond, comparația este inevitabilă. Apropiate ca și distanță, între cele două orașe sunt mult prea multe asemănări, astfel încât, a nu le trata prin comparație, este aproape imposibil. Amândouă au același specific. Sunt porturi importante la Dunăre, unul al Munteniei, celălalt al Moldovei, ambele „au crescut” în aceeași perioadă (începând cu 1836) și au fost într-o permanentă stare de concurență.

Dar, iată cum vedea Galații, la începutul secolului al XX-lea Nicolae Iorga.

„Avem Galații care se recomandă întâiu prin lărga lor gară, desăvârșit luminată. Birjele

²⁵ Nicolae Iorga, *Drumuri și orașe din România*, ediția a II-a, ELPS, București, 1903, pp. 184- 185.

²⁶ Idem, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XI, București, EMI, 1905, p. 6.

amestecată, ci de o lume cu caracter unitar, având toată vlaga unei populații care îndeplinește un rost economic secular, și-l îndeplinește cu spor și cu câștig”²². Probabil că Iorga avea dreptate când afirma cele de mai sus, dacă stăm să ne gândim că imediat după jumătatea secolului al XIX-lea, Brăila a devenit cel mai important port al țării.

Istoricul merge însă mai departe, adesea poate prea idealist, și susține într-un scurt articol publicat în *Analele Brăilei*, despre o rasă a brăilenilor, rasă care a luat naștere în timpul ocupației otomane, când numai „români de o vitejie și de o răbdare deosebită au rezistat” și care nu poate să dispară chiar dacă se amestecă cu numărul mare de imigranți. De acest „neam mândru de oameni ai Brăilei are nevoie România Mare”, după cum afirma Iorga, iar tineretul are o datorie de împlinit, o datorie care nu poate fi confundată cu a altora. Și orașul întemeiat în 1829 trebuie „să folosească românilor, pentru români”²³.

Orașul Brăila a fost unul dintre cele mai frecventate de către Nicolae Iorga. El însuși afirma că „de Brăila mă leagă o datorie deosebită”. Astfel, până la intrarea României în primul război mondial, alături de Antantă, în 1916, istoricul a venit în orașul de pe malul Dunării de 11 ori. Prima dată a ajuns în calitate de simplu vizitator, în 1903. Apoi, a revenit în mai multe rânduri pentru a ține conferințe. Pentru prima dintre acestea, ținută în anul 1909, istoricul și-a îndreptat atenția asupra Dunării românești. În același an, Iorga a revenit și a vorbit brăilenilor despre „Răscoala din 1907 și drepturile țăranilor asupra pământului și rolului ce i se cuvine în politica statului român”, iar în 1910, ține două conferințe. Una dintre ele a avut drept subiect două personalități importante ale secolului al XIX-lea, și anume, pe Alexandru Ioan Cuza și Mihail Kogălniceanu, iar cealaltă a avut ca temă „Națiunea și clasa”²⁴. După război, Iorga a revenit la Brăila. A ținut din nou conferințe, a publicat în *Anale* și a organizat Congresul Ligii Culturale din 1930 la malul Dunării. Însă, după 1934, istoricul nu a mai reușit să ajungă în Brăila.

Trebuie neapărat spus că Iorga a candidat de mai multe ori pentru Senat, pe listele orașului Brăila. *Chemarea* este ziarul Partidului Naționalist-Democrat, ziar înființat de către Iorga, la Brăila. În articolul *Candidații noștrii*, apărut în 1914, în cotidianul mai sus menționat, este făcută una dintre cele mai bune caracterizări ale istoricului. „Unul dintre ei [candidați] este Nicolae Iorga, marele cărturar al neamului românesc al cărui nume e cinstit și respectat de toată străinătatea. Trezitor de conștiință de neam în straturile cele mai de jos ale poporului...”.

Dar, dincolo de toate, Nicolae Iorga ne oferă una dintre cele mai frumoase descrieri a Brăilei de la început de secol XX și ne introduce astfel, în lumea de poveste, despre care vorbeam la început: „O gară spațioasă, bucsită de lume bine îmbrăcată, care se mișcă în toate părțile, în duduțul nerăbdător al trenurilor de marfă ce așteaptă. O alee de bulevard se deschide în noapte, luminată slab, sub apăsarea unor balauri de nouri negri, de câteva felinare de petrol, care nu prea se potrivesc cu frumosul pavagiu, unic în România, pe care lunecă liniștit roatele birjei mânăta de un urât birjar cu șapca pe ceafă.

Ai crede că la capătul acestei dumbrăvi îngrijite, prin frunzișul rarit de toamnă al căreia se văd înalte case cu fațada străbătută de lumini, se deschid stratele largi, cu case înalte, egale în bogăție, pe care le cunoaștem dinainte, prin faimă, ale Brăilei comerciale. Și aici însă satul, vechiul sat murdar de sub puternica cetate a turcilor, pe terenul scurmat de ghiulele și stropit de sânge pe care se ridică acest port de căpetenie al Dunării românești, – satul acesta-și reclamează drepturile antice. Vezi mici căsuțe, cârciume dese, dar nu și frumoase, maidane, multe maidane, care sunt, ce e drept, îngădite. Mă prinde de la o vreme teama că aceasta ar putea să fie toată Brăila, căsuțe și cârciume pentru petrecerea zgomotoasă a corăbierilor de toate neamurile, iar, undevă lângă port, câteva case, vaste și scumpe, ale administrației. Însă iată că zidurile se îndesesc, se înalță de amândouă părțile stradelor largi.

²² *Ibidem*, p. 24.

²³ *Idem*, „Caracteristici ale brăilenilor”, în *Analele Brăilei*, an III, nr. 2/ 1931, p. 67.

²⁴ Ionel Căndea, *Studiu introductiv*, în N. Iorga, *Din trecutul istoric...*, p. XV.

caute legături între Brașov și Brăila. Istoricul vorbește într-o lucrare a sa, despre faptul că Brăila era pe vremea aceea, un port autonom și independent. „Când Ludovic cel Mare dă privilegiul său brașovenilor cari merg la Brăila, care s-ar părea un port autonom, ca și Cetatea Albă, el nu pomeneste în cale niciun stăpân”¹⁵.

Iorga pune în seama acestei legături comerciale, întemeierea Țării Românești. „Una din cauzele pentru care s-a întemeiat Principatul Țării Românești este și legătura veche între Brașov și Brăila”, după cum declara el, în timpul unei conferințe ținute în acest oraș. De altfel, drumul dintre Brașov și Brăila a devenit mai târziu, după întemeierea Țărilor Române, cel mai important drum comercial ce făcea legătura între aceste formațiuni statale.

Dar, ideea principală a conferinței despre trecutul orașului dunărean, ținută de profesorul Iorga în 1922, este cea conform căreia „nu Brăila este fiica principatului Țării Românești, ci ea este maica acestui Principat”, deoarece, prin existența ei, Brăila a făcut „necesară întemeierea și menținerea principatului, fiindcă, acolo unde este comerț se face și drum”¹⁶. Și unde este drum, se face și țară! Mai mult decât atât, istoricul explica și această existență a Brăilei, datorată, evident, Dunării. „Populația carpatică a reprezentat întotdeauna continuitatea și preponderența unuia și aceluiași element, care revenea regulat la fluviu, îndată ce liniștea se restabilește, fie și numai aproximativ, în lungul acestuia”¹⁷.

Portul a fost încă de la începuturile sale, locul în care erau încărcate grânele Țării Românești. Iar la sfârșitul secolului al XIX-lea Brăila ajunsese să fie atât de importantă, încât aici își avea sediul Bursa cerealelor. Cu alte cuvinte, toate prețurile grânelor de pe piața europeană, erau stabilite în România, în portul de la malul Dunării. Nicolae Iorga, în studiul său asupra istoriei orașului, lămurea lucrurile și în privința incendiilor lui Ștefan cel Mare. După cum știm, voievodul moldovean a dat foc, în mai multe rânduri, orașului de la granița de sud a Principatului său. „Brăila era pentru Ștefan cel Mare un element de concurență”, după cum afirma Iorga. Iar pe domnul de pe tronul Moldovei „il supăra nu frumusețea sau pletele lui Radu cel Frumos, ci negoțul Brăilei”¹⁸.

Epoca de glorie medievală a acestui oraș se încheie însă, destul de rapid, în urma cuceririi acestuia de către turci și transformarea sa în raia. Iorga dă, în acest studiu, ca an de cucerire a Brăilei, 1550. Această dată este totuși incertă și este deseori contestată de către istorici și specialiști. Ionel Căndea, de exemplu, spune că Brăila a fost cucerită și transformată în raia, în jurul anului 1540¹⁹. Cert este că de la jumătatea secolului al XVI-lea, „orașul, în calitatea sa de port, de centru economic, de localitate în care se adună vлага unei țări ca să găsească desfacere de preț bun, nu mai exista, și Brăila a dispărut cu desăvârșire din rândul porturilor care însemnau ceva în marele schimb internațional, până la 1829”²⁰.

În toată această perioadă, Imperiul Otoman a tratat diferit Brăila în comparație cu alte raiale. Să fi fost așezarea de la malul Dunării atât de specială? Nu! Doar că poziția sa geostrategică i-a fost favorabilă, în comparație cu Hotinul, de exemplu. Astfel, Brăila a devenit „un zăvor tras în calea încercărilor noastre către independență, decât un mijloc de apărare față de străinătate”²¹, după cum susținea Nicolae Iorga. Așadar, turcii nu au schimbat în acești ani caracterul economic al orașului, iar oamenii locului au continuat să se ocupe cu ce știau ei mai bine să facă, și anume cu pescuitul și cu comerțul. Brăila a fost sub ocupație otomană până la 1829, când în urma Tratatului de la Adrianopol, a revenit la țară. „Când la 1829, cetatea Brăilei a fost desființată și teritoriul dat pe seama domnului muntean, n-am căpătat locul pustiu, ci un județ plin de lume, și anume nu de cine știe ce lume sărăcită și

¹⁵ Idem, *Istoria Comerțului românesc. Epoca veche*, București, 1937, p. 39.

¹⁶ Idem, *Din trecutul...* pp. 15- 16.

¹⁷ Idem, *Istoria comerțului...*, p. 39.

¹⁸ Idem, *Din trecutul...* p. 19.

¹⁹ Ionel Căndea, *Brăila. Origini și evoluție până la jumătatea secolului al XVI-lea*, El, Brăila, 1995, p. 122.

²⁰ Nicolae Iorga, *Din trecutul...*, p. 22.

²¹ *Ibidem*, p. 23.

județului și că din cele 148 iazuri cu suprafețe de peste 3600 ha și un volum de apă de peste 55 mil. m³ din Câmpia Moldovei, cele mai multe sunt cantonate în zona afluenților Bașeului, Jijiei, Sitnei, Miletinului (Dracșani 500 ha, Hănești 200 ha, Negreni 172 ha, Tătărașeni 122 ha, Cal Alb 118 ha, Stăuceni 100 ha). Toate aceste iazuri sunt importante bazine piscicole, având și rol de rezervor de apă pentru irigarea culturilor, asigurând și protecția localităților rurale din zonă prin preluarea undelor de viitură. În această monografie, informațiile se referă la cele patru sisteme de irigare "tip conductă îngropată" din județ (ele nu mai funcționează azi decât parțial): Movileni - Havârna, Havârna - Tătărașeni, Săveni - Sârbu, Joldești - Tudora.

În anul 1981 inginerul N. Chera face un studiu asupra irigării prin brazde. În ultima parte a lucrării autorul face câteva considerații cu privire la zonele agricole ale țării, unde se poate aplica "irigarea prin brazde". Despre zonele agricole ale Moldovei, N. Chera spune că această metodă poate fi folosită și pe unele terenuri din Moldova (mai ales cele cu declivitate mică), folosindu-se apele râurilor Siret și Prut și ale afluenților acestora. Studii asupra rețehnologizării și amenajării sistemelor de irigații conform cerințelor moderne impuse de un management bazat pe rigorile impuse de economia de piață (creșterea randamentului și informatizarea activităților), au fost făcute de D. Burlan în perioada anilor 1990 - 1996, pentru râul Prut. Autorul, pe baza studiilor făcute în stații de alimentare reprezentative (Tabăra - Trifești - Sculeni și Albița - Fălcui), stabilește direcțiile prioritare în creșterea eficienței unor parametri tehnico-economici responsabili de funcționarea și exploatarea corectă a surselor de apă. În ultima parte a lucrării D. Burlan prezintă și alte direcții de folosire a apelor râului Prut, bineînțeles în cazul unui management corespunzător.

Dacă avem în vedere că în ultima perioadă, în condițiile unei economii românești cu o industrie aproape inexistentă, agricultura capătă importanță din ce în ce mai mare și că există cantități de precipitații destul de reduse, devine evident faptul că irigațiile constituie o resursă strategică pentru agricultura Moldovei. În acest sens, D. Bucur, în teza sa de doctorat *Măsuri agrotehnice pentru reducerea eroziunii solului pe teritoriile irigate în depresiunea Jijia - Bahlui* (1989), prezintă pe lângă aspectele legate de irigare terenurilor în pantă, și principalele captări de apă (cu scop agricol). Referiri la alimentarea cu apă din Câmpia Jijiei, regăsim și în teza de doctorat *Contribuții la protecția biologică a solului din zona Jijiei de sus*, realizată de I. Chiorăscu în anul 1988. Autorul folosește clasificarea Rusescu pentru stabilirea gradului de potabilitate a apelor freactice din zona studiată și le încadrează în categoriile C, D și E de potabilitate.

Studiul asupra problemelor de gospodărire în amenajările de alimentare cu apă, și asupra pierderilor de apă din sistemul de irigații, modul de înlăturare a acestor pierderi în jumătatea nordică a Moldovei sunt realizate de Ana Carp, în perioada 1996-1999. Concluziile acestor studii sunt incluse în lucrarea *Contribuții la studiul gospodăririi apelor în irigarea culturilor de câmp în baza relațiilor sol - apă - plantă - climă - fază de vegetație*. Sunt prezentate în această lucrare cele mai eficiente metode de cercetare, a căror finalitate este reducerea cantității de apă folosită pentru irigarea plantelor și totodată creșterea randamentului agricol.

Alimentări cu apă potabilă

Desigur, cea mai importantă folosință a apei o reprezintă folosirea în scopuri potabile. Pe teritoriul Moldovei au fost descoperite numeroase lucrări ingenioase de alimentare cu apă. Astfel, în cetățile Suceava, Cotnari, Hârlău, Neamț se află captări din izvoare, conducte din tuburi de ceramică și bazine cu pereți din zidărie sau din lemn, constituind instalații pentru limpezirea și înmagazinarea apei. Până acum 100 ani, alimentarea cu apă a orașelor din Moldova nu se deosebea mult de cea a satelor. Apa se lua din puțurile săpate în stratul freatic, din izvoarele învecinate sau din râul cel mai apropiat. În unele orașe, apa era transportată cu sacale de la izvoare sau de la râuri și vândută populației pe străzi. Documentele atestă încercări de alimentare cu apă în orașele Iași - 1675 și Focșani - 1690. Aceste instalații erau formate dintr-o rețea de conducte care aducea apa captată de la surse spre un număr limitat de cișmele din oraș.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea se fac unele progrese în lucrările de alimentare cu apă. Se realizează primele instalații de alimentare cu apă în casele unor boieri și la spitale (Iași, 1822) și se face trecerea de la conducte din tuburi ceramice la cele din tuburi metalice (Iași, 1843). Secolul al XX-lea se remarcă prin realizarea a numeroase studii cu privire la alimentarea cu apă a orașelor din Moldova. În anul 1905 inginerul Lindey proiectează alimentarea cu apă a orașului Iași din sursa Timișești, situată la 104 km distanță de oraș. Acest proiect reprezintă o lucrare deosebită pentru acea vreme, deoarece conține numeroase detalii tehnice care au fost folosite mai târziu.

În anul 1923, B. Nicolae în *Târgul Iașilor* relatează diferite evenimente legate de aprovizionarea cu apă a orașului Iași. Astfel în anul 1650 în timpul domniei lui V. Lupu se construiește la Iași o aduc-

țione de apă printr-un podeț apeduct din piatră. Mai târziu în 1792 alimentarea cu apă a orașului Iași se îmbunătățește, prin construcția de la Șapte Oameni și Ciric. O altă îmbunătățire a rețelei de alimentare cu apă a Iașului survine în anul 1850, când pentru aducțiunea apei la Iași se folosesc pentru prima dată țevi metalice. Un an mai târziu, M. Bârlad realizează lucrarea *Galați cu 35 vederi, hartă și planul orașului*. Această lucrare se remarcă prin modul de întocmire al schiței și planului orașului. Acesta din urmă conține informații cu privire la drumurile înzestrate cu „canaluri de evacuare a apelor”, precum și informații referitoare la zonele orașului ce erau racordate la rețeaua de alimentare cu apă înființată, în anul 1909. În anul 1933 Gr. Grigorovici face o analiză comparativă ce are în vedere evoluția social-culturală și economică a orașului Bacău, de la „prima atestare documentară până în prezent”. Autorul consideră că „datorită creșterii numărului de locuitori, consumul de apă a crescut foarte mult”, de altfel mai prezintă și situația surselor de apă, spunând despre acestea că „nu sunt suficiente”.

Monitorizarea calității apei în România a fost inițiată în 1954, dar a început în mod sistematic la mijlocul anilor 70, când au fost elaborate primele baze metodologice specifice acestui domeniu. Au fost definite două elemente fundamentale:

- structura spațială și temporală, care se referă la rețeaua de sectoare de control și stații unde se fac prelevări de probe, la periodicitatea și caracteristicile indicatorilor de calitate ce se analizează;
- aspecte logistice, metode, metodologii, proceduri, programe.

Din lucrarea *Alimentarea cu apă* (1972) a lui P. Trofin aflăm că primele încercări de realizare a unor sisteme centralizate de alimentare cu apă în unele localități din țara noastră se situează cu circa 300 de ani în urmă. Sunt citate în acest sens încercările făcute în Iași (1657) și Focșani (1690). De asemenea, sunt detaliate de autor lucrările de alimentare cu apă a orașelor Botoșani și Piatra Neamț. În anul 1972 apare volumul III *Resurse de apă* al lucrării *Atlasul cadastrului apelor din R.S. România*. Această sinteză elaborată sub formă de tabele, hărți și text, pentru valorificarea mai deplină a datelor cuprinse în fișele cadastrale, în studiile pe bazine hidrografice, în vederea folosirii raționale și complexe a apelor țării, a fost începută în anul 1964, când apare primul volum *Rețeaua hidrografică și continuă cu volumul II Stăpânirea, folosirea și protecția apelor*, 1972.

Din lucrarea lui D.I. Oancea (1973), *Gruparea urbană Galați-Brăila. Studiu de geografie regională*, reies numeroase informații cu privire la debitele vehiculate de Dunăre, Siret și Prut și informații despre modul de valorificare al acestora. „În dreptul Galațiului, Dunărea transportă un debit anual de apă de cca. 200 miliarde metri cubi de apă, Siretul 7 miliarde metri cubi de apă iar Prutul 2 miliarde metri cubi de apă. Debitul lor mare și permanent de apă poate asigura necesarul dezvoltării culturilor irigate din luncile Siretului și Prutului precum și consumul de care au nevoie marile unități industriale”.

În urma studiilor hidrologice făcute de P. Constantinescu, M. Popescu și D. Neagu (1973), în jurul municipiului Suceava în scopul găsirii unor surse de apă pentru alimentarea cu apă, s-au descoperit „rezerve de apă cu potabilitate normală”, care ar putea contribui la „întărirea rezervei de apă a municipiului”. Autorii fac și referiri la marii consumatori din municipiu. Informații cu privire la folosirea orizonturilor acvifere de mare adâncime pentru alimentarea cu apă a localităților există în lucrarea lui Gh. Mironescu, *O nouă orientare spre exploatarea orizonturilor acvifere de mare adâncime din sudul Podișului Moldovei* (1973). „O valoroasă realizare o constituie magistrala de alimentare cu apă de adâncime, captată la Vadu Roșca (județul Vrancea), sursă prin care printr-o conductă de 60 km Galațiul primește 930 l/s apă de adâncime”. Acest tip de informații le-am extras din volumul *Trei decenii de mari realizări. Documentar. Județul Galați*, realizat de C. Stoica, I. Dragomir și M. Brudiu în anul 1974. În *Alimentări cu apă* (1981, I. Pislărașu, N. Rotaru, M. Teodorescu) se prezintă în primul capitol situația alimentărilor cu apă în diferite orașe din țară. Între acestea se află și Iași, Bacău și Galați. În lucrarea *Apele subterane din România* (1983) M. R. Pascu face o analiză a ansamblului factorilor naturali care se implică în formarea și dinamica apelor subterane.

În *Lungul drum al apei pentru Iași*, autorii N. Peiu și D. Simionescu (1995) realizează istoria completă a alimentării cu apă a orașului Iași, începând din vremea lui Vasile Lupu și până în zilele noastre. Împreună cu autorii, care se recunosc „purtați de visare și poezie în căutarea răcoritoarelor ctitorii ale apelor” (pag.12), putem spune că suntem în fața unei istorii romanțate a drumului apei către Iași, punctată din când în când de realismul crud al unor evenimente istorice și fenomene naturale precise și dure. Contribuții importante asupra folosințelor apelor le regăsim și în multe lucrări generale hidrologice și hidrotehnice, la nivelul întregii țări: I. Ujvari (1956, 1958, 1959, 1960, 1972, 1980), V. Anghel (1958), C. Diaconu și P. Șerban (1994), S. Dumitrescu (1958), precum și din *Anuarul Hidrologic* (1920-1972), *Râurile României – Monografie hidrologică* (1971), *Atlasul Cadastrului Apelor din România* (1992) etc.

Concluzii

În urma cercetării și analizării numeroaselor lucrări care abordează problematica apelor pe teritoriul Moldovei, se poate constata că Moldova s-a bucurat de-a lungul timpului de atenția unui număr destul de mare de cercetători. Având în vedere cercetările asupra folosințelor și calității apelor, putem constata că, începând cu sfârșitul sec. al XVIII-lea, o serie întregă de oameni de știință au făcut diverse studii asupra apelor de suprafață și freactice de pe teritoriul Moldovei. Aceste studii erau făcute cu mijloace empirice, rezultatele obținute fiind destul de aproximative. Ca și în istoria altor științe, secolul al XIX-lea reprezintă un salt calitativ pentru studiile și cercetările asupra folosințelor apelor de pe teritoriul Moldovei. Datorită numeroaselor utilități, problematica apei a fost abordată în numeroase studii și cercetări în care s-au implicat oameni de știință din diverse domenii de activitate (geologi, biologi, geografi, constructori etc.).

În sec. al XX-lea, prin identificarea unor noi utilități, precum și a unor noi mijloace de valorificare a potențialului hidric s-au dezvoltat în România noi științe (hidrotehnica, hidroenergetica ș.a.), desigur cu structurile educaționale necesare formării de specialiști. În cadrul acestor instituții nou înființate s-au elaborat numeroase proiecte și studii cu privire la folosințele apelor. Începând cu deceniul al VIII-lea al sec. XX, cercetările și studiile ce au în vedere problematica apelor se orientează spre reducerea poluării, ameliorarea calității precum și creșterea randamentului folosințelor. Aceste noi direcții se mențin și în perioada contemporană, reprezentând probabil o preocupare a oamenilor de știință și în viitor.

HISTORICAL RESEARCHES ABOUT THE UTILIZE OF WATERS FROM MOLDAVIA

(Summary)

The author analyses the stage of the historical researches about the utilize of waters from Moldavia, between XVth – XXth centuries, in the domains: the utilization of hidro-energy power of water; the water transport; the use of waters in irrigations; the feedings with drinking waters of the settlements; the final conclusions.